

Učinkovitost upravljanja z alpskim prostorom

Doc. dr. Žiga Malek je znanstveni sodelavec na področju dinamik rabe tal in ekosistemov na Biotehniški fakulteti in mednarodnem inštitutu IIASA na Dunaju. Kot okoljski znanstvenik raziskuje, kako lahko zmanjšamo vplive na tla, vodne vire in biotsko raznovrstnost, kako lahko istočasno omilimo podnebne spremembe ter se nanje bolje pripravimo. Okoljske spremembe raziskuje na različnih merilih, od lokalnih, do celinskih in tudi globalno. Uči tudi z zgledom: če se le da, za svoje poti uporabi javni prevoz ter kolo. V intervjuju smo se z njim pogovarjali o učinkovitem upravljanju z alpskim prostorom.

Ali menite, da je prostorsko načrtovanje v Alpah dovolj usklajeno z naravovarstvenimi cilji?

Po eni strani bi rekel da, po drugi pa ne. Alpe imajo namreč v primerjavi z drugimi evropskimi in svetovnimi gorstvi dolgo tradicijo upravljanja z naravnimi viri in prostorom, lep primer za to je gozdarstvo, a se v zadnjem času tudi tu pojavljajo novi izzivi, kot sta infrastrukturni razvoj in

energetika, ki vse bolj pridobivata prednost pred varstvom narave. Resnično divja območja, kot so visoke Alpe in sredogorje, je zaradi njihove nedostopnosti lažje ohranjati. Povsem drugače je v nižinskih predelih – dolinah in ravninskem delu alpskega sveta, kjer je pritisk na prostor bistveno večji. To se odraža predvsem v načinu upravljanja alpskega prostora izven zavarovanih območij.

Gre za območja, kjer ljudje živimo, in prav tukaj bi morali poskrbeti za čist zrak, čisto vodo ter večjo odpornost na podnebne ekstreme. Prav v teh predelih pogrešam večji zanos in voljo za ohranjanje naravnega okolja.

Varovane gozdove imamo po celotnih slovenskih Alpah, vendar pogosto tam, kjer ni ljudi. Na posejelih območjih se pogosto zdi, kot da narava in divjina kar naenkrat prenehata obstajati.

Kako učinkovite so trenutne politike in ukrepi pri varovanju prostora v Alpah? Kje vidite največje pomanjkljivosti?

Danes se soočamo s številnimi izzivi, ki jih v preteklosti ni bilo, a trenutne politike jim ne uspejo slediti. Po eni strani smo zelo restriktivni pri določanju tipov objektov v alpskem prostoru – skrbimo za kulturno dediščino in določamo, kakšne barve naj bosta fasada in streha. Ne vprašamo pa se, ali

SAMO 1 PLANET
CARE4CLIMATE

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE,
PODNEBJE IN ENERGIJO

CIPRA
ŽIVETI
V ALPAH

te objekte sploh potrebujemo. V zadnjih dvajsetih letih opazamo velik porast gradenj v gorskih območjih, a ne gre za stanovanjske objekte, temveč predvsem za vikende. Zdi se, da trenutne politike premalo naslavlja, kakšno rabo prostora si v Alpah sploh želimo.

Pred časom sem sodeloval na okrogli mizi o obnovljivih virih energije in umeščanju vetrnic v prostor. Nekdo je izpostavil vplive na naravo, na primer erozijo, nato pa dodal, da ima sam vikend na neki planoti in da bi mu vetrnice pokvarile razgled. To se mi je zdelo dvolično, saj je tudi ta vikend poseg v prostor – še posebej, ker gre za naselje več podobnih hiš, kar zahteva dodatne gradbene posege, kot so dovozne ceste, greznice itd. Ljudje se pogosto ne zavedajo, da pravica do obnovljivih virov energije, čistega zraka in stabilnega podnebja ni enaka pravici do vikenda z lepim razgledom.

Sem realist in vem, da je gospodarski razvoj potreben. Želimo si, da bi ljudje imeli kakovostno življenje, zavedamo se, da moramo nekatere predele prostora žrtvovati za razvoj. Smiselno bi bilo to početi predvsem na že degradiranih območjih, na primer v bližini avtocest. Vendar imamo sistem, v katerem želimo čim bolj razpršeno gospodarstvo – vsaka občina stremi k čim več obrtno-poslovnim conam, saj se bojimo, da bi postale le "spalne občine". Rezultat tega je, da kljub številnim degradiranim površinam v krajih, kot so npr. Jesenice, Lesce, Ruše, Štore, Celje – ki so že komunalno opremljene in dobro povezane z avtocestami ter železnicami – raje gradimo nove cone v sosednjih manjših občinah, npr. v Letušu ali Žirovnici. Posledično prihaja do pozidave kmetijskih površin ali celo poplavno ogroženih območij, saj drugega prostora preprosto ni. Ko te cone zaživijo, se nato zahteva še dodaten avtocestni izvoz, kar sproži novo širitev, še večjo pozidavo, gradnjo nakupovalnih središč itd. Tako dobimo številna neizkoriščena zemljišča, ki kazijo podobo okolja, medtem ko za stanovanjsko gradnjo pogosto ni prostora.

Po nedavnih poplavih so bile razprave zelo zanimive – ljudje so se spraševali, zakaj smo gradili na poplavnih območjih, drugi pa so odgovarjali: "saj v naši občini drugih površin ni." A nihče se ni vprašal, zakaj smo sploh dopustili, da je do tega prišlo.

Gradnja protipoplavnih nasipov, protihrupnih ograj in nadomestnih habitatov je izjemno draga in pogosto neuspešna.

Kateri problemi upravljanja z alpskim prostorom so po vašem mnenju trenutno najbolj pereči in kje vidite rešitve zanje?

Ko govorimo o spopadanju s podnebnimi spremembami, se večinoma osredotočamo na tehnične ukrepe, kot so sanacije, gradnja nasipov, črpalk in zadrževalnikov. Vendar bi morali začeti pri temeljnih vzrokih, česar nihče ne želi slišati.

Na videz dolgočasen, a nujno potreben ukrep, kot je premišljeno prostorsko načrtovanje, ne prinaša političnih točk, saj ga volivci ne nagradijo. Zato se pomembnost upravljanja s prostorom še vedno podcenjujejo, kljub temu, da smo v zadnjih 15–20 letih doživeli več hidroloških ekstremov. Po poplavih se hitro pojavi ista mantra: "treba je le zgraditi nasip in urediti zavarovanja."

Čeprav so nedavne poplave za nekaj časa popolnoma pretresle Slovenijo, se naše razmišljanje ni spremenilo. Takoj ko smo osušili svoje domove, industrijske objekte in poslovne prostore, želimo nadaljevati po starem, kot da se nič ni zgodilo.

Največji izziv upravljanja prostora je v tem, da enako kot prej preprosto ne moremo več živeti. Prostorsko načrtovanje, ki temelji na predpostavki, da imamo obsežne nižine, je nesmiselno – ker jih v slovenskem alpskem prostoru preprosto ni oziroma jih je zelo malo.

Kakšno vlogo imajo po vašem mnenju lokalne skupnosti in kako bi jih lahko bolje vključili v procese upravljanja prostora?

Lokalne skupnosti bi morale bolj jasno opredeliti svoje odgovornosti in predvsem zmožnosti. Pogosto na različnih ravneh sprejemamo odločitve, ne da bi se vnaprej razčistilo, kakšne dolgoročne obveznosti to prinaša. Podoben primer imamo v Italiji, v občini Naborjet – Ovčja vas, kjer je država zgradila zadrževalnike, pregradne jezove in ostalo infrastrukturo, vzdrževanje pa prepustila občini, ki ima zaradi visokih stroškov težave. Ključno je, da vsi razumemo celotno finančno sliko, ne samo koliko stane gradnja nekega ukrepa, temveč tudi koliko bo dolgoročno stal njegov redni vzdrževalni strošek. Če se lokalni skupnosti jasno pove, da bo

SAMO 1 PLANET
CARE4CLIMATE

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA OKOLJE,
PODNEBJE IN ENERGIJO

CIPRA
ŽIVETI
V ALPAH

denimo čiščenje sedimentov za zadrževalnikom vsako leto stalo 100.000 EUR, bi povsem drugače presojali smiselnost investicije in bi morda premislili o bolj striktni prostorski politiki.

Podobno se dogaja pri drugih infrastrukturnih projektih. Ko se načrtujejo poslovne cone ali nova stanovanja, bi bilo potrebno razmislek dvigniti na višjo, regionalno ali državno raven. Lokalna skupnost sama ne more vplivati na podnebne spremembe, širše prometne tokove ali evropske železniške koridorje. Čeprav se že razpravlja o pokrajinah kot morebitni rešitvi za bolj usklajeno načrtovanje, se pogosto pogovor omeji zgolj na vprašanje podvajanja institucij in novih delovnih mest. V resnici bi morale pokrajine imeti predvsem vlogo pri racionalizaciji prostorskega načrtovanja – da preprečimo podvajanje vsebine vsakih nekaj kilometrov, saj takšna razpršenost povečuje stroške in zmanjšuje učinkovitost ukrepov.

Pomembno se je tudi zavedati, da nobena rešitev ni stoodstotna. Delal sem v Avstriji, Švici, na Nizozemskem in v Italiji – povsod so zgradili tisto, kar je bilo treba, z vsemi razpoložljivimi sredstvi, a se še vedno dogaja, da kaj popusti, da kakšen nasip ne zadrži vode, da se kak ukrep izkaže za premalo učinkovitega. V Savinjski regiji so se po poplavah l. 2023 množično oglašali pozivi, da je treba reke kanalizirati, graditi nasipe in zadrževalnike – vendar to ne pomeni, da lahko na teh območjih še naprej mirno posluujemo in živimo, kot da se ni nič zgodilo.

Pogosta kritika na naravi temelječih rešitev je, da zavzamejo preveč prostora. A tudi tehnični ukrepi potrebujejo prostor – dvometrski nasip lahko v širino zavzame 20 metrov. Ljudje, ki pravijo, da bi bilo dovolj samo zgraditi nasip, ker so 10 metrov stran od reke, pogosto ne pomislijo, da bo ta nasip potem stal praktično v njihovi dnevni sobi. Zato potrebujemo kombinacijo ukrepov, tako tehnične kot na naravi temelječe rešitve.

Občine bi, po mojem mnenju, morale še posebej podpirati na naravi temelječe rešitve, saj je njihovo vzdrževanje na dolgi rok lahko bistveno cenejše, hkrati pa omogočajo souporabo, recimo prek rekreacije. V večini primerov te ukrepe lahko vzdržuje že občinska komunala, medtem ko tehnični ukrepi zahtevajo dražje vzdrževanje in koncesionarje. Poleg tega moramo razumeti, da

ne gre za enkratne projekte – potrebujemo jih več sto po Sloveniji, tudi v sosednjih državah. Ne gre samo za denar, ampak tudi za pomanjkanje gradbenih podjetij in strokovnega kadra. Zato je nujno, da določimo prioritete, kar pomeni, da se bomo morali določenim stvarjem odpovedati, opredeliti, kje ne graditi in se umakniti.

V Sloveniji in v Evropi smo pozabili reči ne. Nismo več vajeni zavrniti določene gradnje, čeprav bi bilo to edino smiselno. Po poplavah l. 2023 je na primer bilo opaziti pripravljenost za premislek glede selitev, vendar zdaj tega ni več. Številke o podrhtih objektih se z vsakim mesecem zmanjšujejo, pri poslovnih objektih se selitev sploh ne načrtuje več. Potem beremo, kako podjetja govorijo o dobičkih in novih investicijah, dokler jih ne zalije voda in gre 20 let vlagan v nič. Ista podjetja računajo na milijon ali dva manj letnih prihodkov zaradi zelenega prehoda, ne pomislijo pa, da bodo vsakih deset let imeli 100 milijonov evrov škode, če zeleni prehod ne uspe.

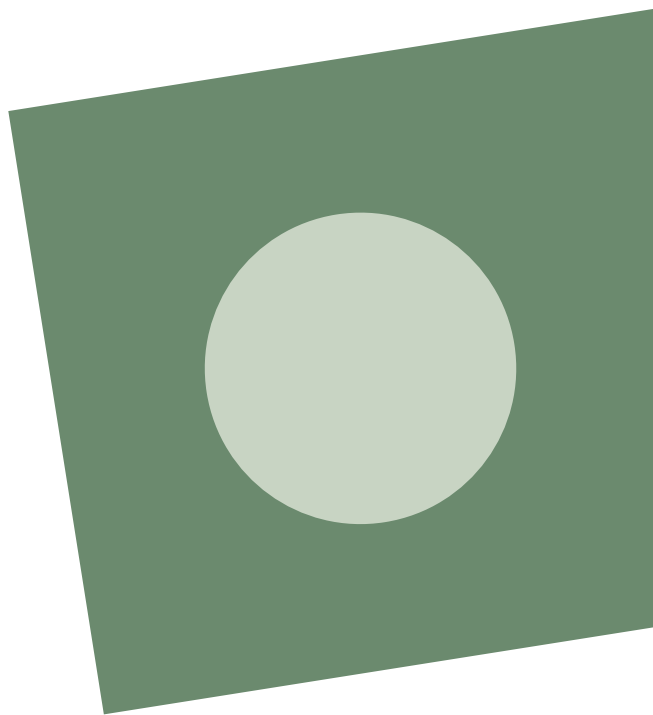
Kakšne rešitve predlagate za smotrnejšo rabo alpskega prostora z vidika prilagajanja na posledice podnebnih sprememb?

Najbolj smotrna rešitev je, da se vse te različne izzive upošteva že pri načrtovanju. Danes obravnavamo posamezne potrebe ločeno – posebej industrijo, stanovanja, infrastrukturo – kar pogosto vodi v konflikte, ki jih nato poskušamo reševati naknadno. Namesto tega bi morali že na začetku upoštevati vse ključne dejavnike hkrati: rast prometa, podnebne spremembe, toplotne otoke, onesnaženje, hrup, varstvo narave, potrebe po obnovljivih virih energije in drugo.

Rešitve, ki bodo od začetka temeljile na celostnem pristopu, bodo odpornejše, dolgoročno cenejše in lažje sprejete, ker jih bo preprosto manj in ne bomo nenehno popravljali napak preteklih odločitev. Kot sem rekel, to tudi pomeni, da bo včasih treba reči ne. Trenutno se odločanje pogosto reducira na vprašanje, ali neka rešitev prinaša delovna mesta - kljukica - ali prinaša nova stanovanja - kljukica. Ne upošteva se dovolj rešitev, ki bi hkrati zadostile več potrebam, ki jih družba dejansko ima – tudi če se jih še ne zaveda. Potrebujemo večjo odpornost na podnebne spremembe ali več naravnih območij, ne zgolj zaradi varstva narave, ampak zaradi uravnavanja okoljskih procesov, kot so

zadrževanje vode, preprečevanje erozije in blaženje vročinskih valov. Zato je ključno, da se te potrebe prepoznajo in se jim nameni pozornost že v fazi načrtovanja. Prihodnje načrtovanje mora temeljiti na celovitem pogledu na prostor, ki enakovredno upošteva tako potrebe kot omejitve – ne zgolj želje.

SAMO 1 PLANET
CARE4CLIMATE

REPUBLIKA SLOVENIJA
**MINISTRSTVO ZA OKOLJE,
PODNEBJE IN ENERGIJO**

CIPRA
ŽIVETI
V ALPAH